

УДК 338.124.4

ИЗЛАЗАК ИЗ КРИЗЕ И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

GETTING OUT OF THE CRISIS AND A SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Здравко Тодоровић*

Резиме

Основу рада чини разматрање које упућује на нужност остваривања одрживог развоја. То је нови концепт који је настао последњих година на изазове који узрокују многе негативности постојећег типа развоја које су изазвале економску кризу. Остваривање концепта одрживог развоја захтјева одређене корјените друштвене, еколошке и економске промјене. Највећи изазов нашег времена је у проналажењу практичног начина живљења у садашњости које неће истовремено угрозити будућност. Република Српска би требало да донесе стратегију одрживог развоја и подстицати предузећа на друштвено одговорно понашање.

Кључне ријечи: економска криза, одрживи развој, корпоративна друштвена одговорност

Summary

The aim of this paper is draw attention to the necessity of realizing the sustainable development. This is a new concept elaborated in the past few years as on answer to the challenges of the actual type of development that caused

* Др Здравко Тодоровић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

the economic crisis. Realization of the concept of sustainable development requires a certain radical social, environmental and economic changes. The greatest challenge of our time in finding practical ways of living in the present that will also affect the future. Therefore the Republic of Srpska strategy to bring sustainable development and encourage companies on corporate social responsibility.

Key words: Economic crisis, Sustainable development, Corporate social responsibility

1. Увод

У раду се настоје утврдити узроци који доводе до кризе, а посебно актуелне свјетске економске кризе која је наступила у четвртм кварталу 2008. године и која још траје. Као главни узрок претпостављамо да је неогдговорно понашање доносиоца одлука на свим нивоима, а посебно доносиоца пословних одлука. Друштвено одговорно пословање, односно одрживи развој би могао бити једино рјешење за излазак и превенцију кризе.

Зато у фокус рада стављамо одрживи развој, а посебно економски поглед на одрживи развој.

Најчешће цитирана дефиниција одрживог развоја свакако је она из Брантлендовог извјештаја које одрживи развој описује као *"развој који омогућава задовољавање потреба садашњих генерација, а без угрожавања потреба будућих генерација"*. Оваква је дефиниција прихватљива са филозофског гледишта. На тај начин многи су одрживи развој прихватили првенствено као моралну обавезу. Остало је, међутим, нејасно како одрживи развој економски интерпретирати. Данас је у основи свих дефиниција одрживи развој као концепт који обухвата међусобно испреплетену економску, друштвену и еколошку димензију.

Анализом концепта одрживог развоја и одрживости бавили су се бројни аутори и то са различитих стајалишта.

У раздобљу од 1974. до 1987. године, доминирају теоријске расправа о одрживом развоју:

- Dasgupt и Heal 1974. - Улога дисконтне стопе у разматрању одрживости,
- Stiglitz 1974.- Улога технолошког напретка,
- Solow 1974. - Морална димензија концепта одрживости,
- Hartwick 1977. - Hartwick-ово правило: укупна рента из исцрпљивања необновљивих природних ресурса треба се инвестирати у физички капитал који може замијенити природне ресурсе,
- Norton 1982. - Улога међугенерациске праведности,

- Page; Parfit 1983. - Улога међугенерациске праведности и увођење моралних критерија.

У раздобљу од 1987. до 1996. године, доминирају "филозофске анализе":

- Barbier 1987. - Уводи појмове попут природног капитала, еколошке одрживости, друштвено и културно одрживог развоја; у фокусу истраживања појављује се и питање сиромаштва,
- Toman 1994. - Уводи појам минималног стандарда безбједности који би требали помирити разлике у приступима одрживости између економиста и филозофа,
- Howarth 1995. - Разматра принцип опреза (предострожности).

Током деведесетих година прошлог вијека доминирају аналитички и емпиријски радови:

- Howarth и Norgaard 1990. - 1992. - Ефективност и међугенерациска праведност; увођење аналитичког оквира преклапајућих генерација,
- Pearce и Atkinson 1993. - Мјерење одрживог развоја; показатељи слабе одрживости,
- Norton и Toman; Farmer и Randall - 1997-1998. - Формализирање међугенерациских трансфера и минималног стандарда безбједности,
- Page 1997. - Поређење двају различитих приступа питању међугенерациске праведности и ефективности (у првом се појмови разматрају одвојено, док су у другом приступу праведност и ефективност интегрисани),
- Pezzey 1997. - Оправдање различитих варијанти одрживости; позивање на "моралне институције" приликом одлучивања између конфликтних избора,
- Wietzman 1997. - Покушај обједињавања теорије и емпиријских истраживања; истражује везе између мјера друштвених рачуна и одрживости.

Након 2000. године, доминирају мјерење и операционализација одрживог развоја:

- Gerlagh и Keyzer; Pezzey и Toman; Pezzey 2001-2004. - Покушај комбиновања поставки политике заштите животне средине и политике одрживости,
- Asheim 2002. - Мјерење одрживог развоја,
- World Bank 2006. - Истраживање могућности одрживог развоја појединих сектора и регија,
- Mäler; Norton 2005-2008. - Истраживање односа између развоја и отпорности екосистема и

- Frame и Brown 2008. - Истраживање улоге савремених технологија у постизању одрживости.

Однос између економског раста и одрживог развоја прво је питање на које економисти настоје пронаћи одговор. Као што смо из прегледа литературе видјели, изненађујуће је мало радова који се баве односом развијености и квалитете животне средине, те провођењем идеје одрживог развоја и њеним укључивањем у економску политику.

2. Неодговорно пословање – узрочник кризе

Свјетска економска криза има своје коријене у потпуном краху финансијског система који се догодио у четвртм кварталу 2008. Запањујућа је брзина којом се криза проширила по цијелом свијету и озбиљност њеног утицаја на секторе привреде. Посљедице грешака финансијског сектора пустоше и друге секторе привреде. У њима је тржишна привреда ненормално функционисала, средства на кратки рок оплодила су се на брзину и створило се ирационално богатство. Суноврат настаје након декаде јефтиног новца, великог раста, лако добијених кредита и са тим повезаним надувавањем вриједности средстава и некретнина. Учесници: комерцијалне банке, инвестиционе банке, централне банке, регулатори/супервизори банака и агенције за оцјену кредитне способности – сви они морају прихватити свој дио кривице. Правила која регулишу тржишта, а нарочито финансијска тржишта, била су или неадекватна, неодговарајућа или једноставно нису била примјењена у пракси. Органи јавне власти изгледа да нису били свјесни оваквог понашања и огромног ризика који преузимају финансијске институције.

Неки аналитичари сматрају да до овакве кризе не би ни дошло да је у њеним зачецима кориштен модел заштите заинтересованих страна, умјесто што су се искључиво штитили акционари и власници капитала. То значи да је управо неодговорно пословање узрочник кризе, да је настала на крилима малверзација, пословања без покрића, нетранспарентности те на уском сагледавању интереса једног мањег круга заинтересованих група.

Успоредимо ли сада Маркова писања о кризама, посебно кризи памучне индустрије из 1861. године, као и податке Р. Т. Ellsworth-а везане за кризу из 1929. године, лако можемо запазити двије битне карактеристике оба периода:

1. у оба случаја ради се о феномену прекомјерне производње, прекомјерних инвестиција, односно хиперпродукцији, пред избијање кризе;
2. у оба случаја ради се о проблему пласмана пред кризу и у току кризе.

Међутим, ако основни узрок кризе није недовољна него је то претходна прекомјерна потрошња и то свих субјеката друштва: јавног сектора,

нефинансијског сектора, финансијског сектора, домаћинства, по писању J. Taylor (2009), J. Stiglitz (2007), J. Crotty (2008), International Herald Tribune (2009), The Economist (2009), поставља се питање: да ли су се они одговорно понашали?

Наравно, наша економија је колатерална жртва и стога начин пословања наших предузећа није могао утицати на досадашњи исход свјетске економске кризе. Међутим, добро су познате све слабости у функционисању наше привреде и са сигурношћу се може констатовати да се ради о мањку **корпоративне друштвене одговорности**.

Одређени закључци ипак се могу донијети. Што криза буде снажнија, а тешко је у овом тренутку сагледати њене стварне и крајње размјере, то ће драстичније мјере и веће промјене бити потребне у начину понашања и пословања на свјетским финансијским и привредним тржиштима. Тим више се може очекивати строжа регулација, како управљања и доношења одлука, тако и одговорности оних који те одлуке доносе. Треба вјеровати да ће свјетска економија начинити снажан заокрет у смјеру друштвено одговорног пословања, управо како би се заштитило од будућих потреса и криза. Иза друштвено одговорног пословања не крије се ништа друго до **доношење** стратешких одлука, одлука које сагледавају најшире утицаје и последице, транспарентно пословање, бригу за шире друштвене интересе и све остало што ће обезбиједити сигурну будућност економије у годинама које долазе.

3. Настанак концепта одрживог развоја

Сам појам одрживости није нов. Његови коријени се могу наћи у дјелима класичне економске науке, у раним покушајима одговора на питање каква је перспектива развоја људског друштва. Не само Smith, већ и Ricardo, а поготову Malthus, трагају за одговорима на питања **везаним** за ограниченост природних ресурса, прије свега земљишта, затим за демографски раст, те за опадајуће приносе у производњи. У раној фази развоја економске науке, јавила се теза о неминовности дугорочног стационарног стања, без економског и демографског раста. По мишљењу класика, периоди популационог раста и напретка животног стандарда би се услед дјеловања закона о опадајућим приносима, претварали у стагнацију и сиромашење, те је на дуг рок једино нулти раст привреде и друштва могућ и стабилан.

У даљем току развоја економске науке, ова песимистичка теза је била оповргавана, од стране више школа и праваца. Углавном полазећи од резултата техничког прогреса и нових, како географских, тако и научних открића, економска наука крајем 19. вијека нуди оптимистичку визију бу-

дућности човечанства. Ипак, почетком двадесетог вијека, оригиналним радовима Gray-a (1914) и нешто касније Hoteling-a (1931), постављају се теоријске основе за анализу оптималне употребе необновљивих ресурса.

Седамдесете године 20. вијека су показале сву дубину заблуда и на једној и на другој страни. Појава стагфлације, истовремене незапослености и инфлације, у привредном животу развијених капиталистичких земаља, дефинитивно је пољуљала вјеровање у исправност кејнзијаске теорије и у дјелотворност на њој засноване економске политике. У социјалистичком свијету, упркос снажном идеолошком притиску, постајале су сасвим видљиве дубоке пукотине у привреди и друштву, пукотине због којих ће се непуне двије деценије касније социјалистички свијет дефинитивно срушити.

Несумњиви знаци краја ере пантехнолошког оптимизма наступили су у виду тзв. нафтних шокова, праћених растом свјетских цијена низа сировина и енергетских инпута. Једно доба завршава се једним периодом у развоју економске мисли и започиње нови период инспирисан, између осталог, достигнућима природних наука, прије свега физике, тј. термодинамике, као и достигнућима биологије, на првом мјесту екологије. Примјена нових теоријских **оквира** омогућила је појаву нове дисциплине, економике животне средине, чији се први доприноси везују за анализу економских аспеката загађења, аутора Ayres-a и Kensa (1969), Smita (1972), те Daly-a (1977).

Ипак, далеко најзначајнији корак у развоју економске теорије представљала је појава књиге "Закон ентропије и економски процес" аутора Nicholas Georgescu-Roegen-a (1971). Овом студијом утемељен је нови поглед заснован на термодинамичким концептима.

Све наведено указује на чињеницу да је концепт одрживости данас постао широко прихваћен као услов опстанка и напретка човечанства. Разлози за то леже у могућим одговорима на питање зашто економска активност мора бити одржива. На првом мјесту, постоје јаки морални разлози да данашња генерација остави потомству у наслеђе ништа мање шансе за развој, но што она има сада.

Друга група разлога за одрживи развој је еколошке природе.

Као трећи, могући, разлог за оправдање концепта одрживости, може се навести економски аргуменат да је одрживи развој ефикаснији. Другим ријечима, непоштовање концепта одрживости води ка неефикасном привредном развоју и кризи, у смислу све већег расипања ресурса и енергије, тј. тенденције дугорочног погоршања односа **инпута и аутпута** у глобалним размјерама.

4. Одрживи развој и превазилажење криза

Било би врло погрешно прихватати идеју, данас помало присутну, да је улазак човјечанства у свијет напредне технологије заправо несрећа. Технологија припада сржи људског бића, па би спречавање даљег њеног развоја била лудост. Наравно, технологија је нешто потребно и позитивно. Чињеница је да је духовно-морални развој човјека заостао не сустижући развој технолошких моћи и могућности. Мањак етичке свијести основни је проблем и изазов. Но то не значи да је зато потребан неки нови етички кодекс да би се човјечанство исправно односило према технолошком потенцијалу. Све се треба темељити на етици одговорности стваралачке слободе и вјерности са јасним представама, циљевима и вриједностима. То је одговорност према себи, одговорност према другима, одговорност према друштву и одговорност према окружењу.

Успорени раст развијених економија има свој снажан одраз на земље у развоју. По мишљењу неких економиста, савремена економија неће успјети ријешити нагомилане проблеме јер одлази помало у свијет илузија.¹ Главна илузија је да је успорени раст пролазна и отклоњива тешкоћа.² Илузија конвенционалне економије је у томе што вјерују да је сталан раст одговор на све економске проблеме. Илузија је и схватање да се не може појавити проблем оскудице, те да ће увијек постојати неограничена супституција, тј. да човјечанству неће никада понестати неки битни производ или сировина. Због свега тога садашње вријеме одликује се несавјесним и безобзирним односом човјека према друштву, природи и природним ресурсима. Економски раст створио је готово неиздржив притисак на животну средину. Али идеологија сталног раста не стоји у позадини само еколошке, већ и економске и друштвене кризе у свијету.

Против оптимизма о могућности олаког изласка из данашње свеукупне кризе упозорава и чињеница да, на примјер, ниједно оживљавање привреде у САД и развијеном свијету није било до сада праћено и оживљавањем економија у неразвијеним земљама. Напротив, поступни излазак из депресије развијених земаља праћен је редовно све већом депресијом у неразвијеним земљама. Еколошки процеси се глобално и даље заоштравају и то не само због сељења тзв. "прљавих технологија" у неразвијене земље, него много више због тога што су неразвијене земље присиљене да беспштедно троше своје природне ресурсе.

¹ F. E. Trainer, Environmental significance of development theory, Ecological Economics, 2/1990, page 277.

² John M. Gowdy, Bioeconomics and post Keynesian economics: a search for common ground, Ecological Economics, 3/1991, page 77.

Стални раст никако не може бити одговор на свјетске економске проблеме. Буде ли економски раст напредовао, као што је то било посљедњих вјекова, он ће на катастрофалан начин закрчити пут према здравој будућности. Пријеко је потребан прелаз из привреде која је оријентисана на пропаст ка привреди која је оријентисана на **равнотежу**.

Рјешење је у одрживом развоју који води бригу и о будућности. Идеју таквог развоја заговарали су већ и много раније многи економисти и филозофи. Тако је још 1952. године изражена идеја да се треба одредити "сигуран минимални стандард очувања" као бит политике у вези са ресурсима.³ Економиста Page⁴ закључио је да је очување прилика и за будуће генерације идеја међугенерациске правде и здравог разума. Неограничени раст у привреди није у начелу заговарао ни Keynes. Keynes је замишљао будућност друштва у којему ће свако моћи постићи удобан, али не и луксузан животни стандард.

Одређене наде у вези еколошких проблема појавиле су се потписивањем документа "Аганда 21" која у основи жели да се спречи еколошка катастрофа на земљи. Посебан нагласак у том документу, између многих акција које треба предузети, дат је одрживом развоју.

Највећи изазов нашег времена је како наћи практичан начин живљења у садашњости које неће истовремено угрозити будућност. Постоје два кључна проблема у практичном одрживом развоју. Први проблем је како задовољити основне потребе укључујући потребе за енергијом, нарочито за оне сиромашније. Други проблем је како изаћи на крај са изазовима које намећу друштвене, социјалне, политичке околности, те економија, технологија и окружење и очекивани "квалитет живота".

Иако се људски род не може вратити одрживој економији својих далеких предака, који су тада тако живјели силом прилика, ипак не постоји разлог зашто се не би могла креирати исправна људска свијест примјерено модерном добу. Та свијест **требало** би прије свега укључити ове услове:

1. Људска врста је дио природе и њезина егзистенција зависи **од судбине саме природе**. За човјеков опстанак битна су два фактора: потрошња ресурса за опстанак у привредном смислу и морални однос према очувању животне средине за опстанак у физичком смислу.
2. Економске активности морају узимати у обзир и трошкове заштите животне средине.

³ Ciriacy-Wantry, *Resource Convernation, Economics and Policies*, University of California Press, Berkley, 1952, page 138.

⁴ Talbolt Page, *Conservation and Economics Efficiency*, Johns Hopkins Press for Resources for Future, Inc, Baltimore, 1977. Page 203.

3. Одржавање подношљивих глобалних услова животне средине зависе о одрживом развоју цијеле људске породице.

Снажан фактор који утиче на конкурентност пословног сектора су све строжи услови заштите животне средине у којима је привреда присиљена пословати.

Економски стратег М. Портер закључује "да би строжи прописи заштите животне средине представљали трошак за предузећа само онда када би предузећа пословала у фиксираним условима. Но како предузећа послују у динамичном окружењу које је обликовано различитим утицајима, она континуирано примјењују иновативна рјешења како би ослабили утицаји различитих сила које умањују конкурентност".

Један од највећих изазова који очекује нашу привреду је усаглашавање са Кјото протоколом о смањењу емисија угљен диоксида. Наиме, наша привреда суочено је са ситуацијом у којој ће у јеку економске кризе морати драстично смањивати емисије угљен диоксида. Неопходне су значајне промјене технолошких и производних процеса које захтијевају велика улагања, док је, с друге стране, доступност капитала у знатно смањена. Само мудра политика доношења прописа који ће подстицати, а не санкционисати, као и мудра енергетска политика која ће дио терета инвестиција везаних уз промјену климе барем дијелом скинути са леђа привреде, а терет усаглашавања новим прописима учинити економски оправданим и одрживим, осигураће опстанак и конкурентност привреде у Републици Српској.

Наш простор је постао веома **атрактиван** за све развијене земље које су заинтересоване да улажу у тзв. "чисте" технологије. Ова улагања треба да допринесу повећању енергетске ефикасности, коришћењу обновљивих извора енергије и стварању предуслова за одрживи развој цјелокупне привреде и побољшању квалитета животне средине.

Ступањем на снагу Кјото протокола земље у развоју добиле су могућност да под веома повољним условима обезбједе "прилив" чистих технологија из развијених земља. Наиме, потписани протокол је свим земљама потписницама одредио годишње квоте загађења, а у најбољем положају су земље у развоју. Ми увелико не "испуњавамо" нашу квоту и управо тај јаз можемо врло ефикасно "продати" страним инвеститорима који ће инвестирати и инсталирати енергетски ефикасне **технологije**, уз обавезу смањења емисије штетних гасова.

За узврат, развијене земље добијају потврду о смањењу емисије гасова са ефектом стаклене баште, што ће у крајњој линији допринети бржем остварењу главног циља Кјото протокола, а то је смањење емитовања CO₂ за 5,2% у периоду 2008-2012. у односу на 1990. годину као референтну.

5. Прихватање принципи одрживог развоја

Циљ одрживог развоја је да доведе до равнотеже три кључна фактора, односно три стуба одрживог развоја: *одрживог економског раста* и привредног и технолошког развоја, *одрживог развоја друштва* на бази социјалне равнотеже, *заштите животне средине* уз рационално располагање природним ресурсима, спајајући их у једну целину подржану одговарајућим институционалним оквиром. Одржив развој значајно доприноси усклађивању евентуалних конфликтних циљева различитих аспеката друштвено-економског развоја, превазилажењу јаза између процеса утврђивања секторских политика, као и успостављању система узајамних предности.

Одрживи развој је оријентисан на израду модела који на квалитетан начин задовољавају друштвено-економске потребе и интересе грађана, а истовремено елиминишу, или значајно смањују утицаје који представљају претњу или штету по животну средину и природне ресурсе. Дугорочни концепт одрживог развоја подразумева стални економски раст, али такав који осим економске ефикасности и технолошког напретка, већег учешћа чистијих технологија и иновативности цијелог друштва и друштвено одговорног пословања, обезбјеђује смањење сиромаштва, дугорочно боље коришћење ресурса, унапређење здравствених услова и квалитета живота и смањење нивоа загађења на ниво који могу да издрже чиниоци животне средине, спречавање будућих загађења и очување биодиверзитета. Један од најважнијих циљева одрживог развоја је отварање нових радних мјеста и смањење стопе незапослености.

Одрживи развој подразумева и усклађивање различитих развојних аспеката и супротстављених мотива садржаних у појединим секторским програмима. Сврсисходно рјешавање таквих конфликта захтијева одређени ниво политичке воље и опредељености. Кључне претпоставке, неопходне за прихватање и примјену концепта одрживог развоја привреде и друштва, као и за његову успјешну реализацију, јесу одговарајуће вођство, широка политичка, социјална и медијска подршка, као и друштвена сагласност о неопходности прихватања тог концепта. При томе, јака политичка воља, посвећеност **владе** и подршка јавности представљају најнепосредније факторе успјеха. Једна од карактеристика одрживог развоја је и веће укључивање јавности у процесе доношења одлука о проблемима животне средине. За квалитетно укључивање јавности није довољна само декларативна опредељеност власти, већ и посебни подстицаји, прије свега правовремено информисање и едукација, како би јавност објективно могла да утиче на исход за који је заинтересована.

Да би успјешно имплементирали нову економску филозофију засновану на одрживом развоју, која води изласку из кризе, морају се уважавати

и у стратешка документа уградити глобално прихваћени принципи који су дефинисани у *Декларацији о одрживом развоју из Јоханезбурга*, *Миленијумским циљевима развоја УН* и *Стратегији одрживог развоја ЕУ*.

То су:

1. **Међугенерациска солидарност и солидарност унутар генерације.** Задовољити потребе садашњих генерација без угрожавања права будућих генерација да задовоље своје потребе. Солидарност унутар генерације постићи демократски усаглашеном расподјелом расположивог природног и створеног капитала, на начин који обезбјеђује основне људске потребе за све друштвене групе.
2. **Отворено и демократско друштво - учешће грађана у одлучивању.** Гарантовати грађанска права, обезбиједити приступ информацијама и осигурати доступност правде. Обезбиједити одговарајуће консултације и учешће грађана у доношењу одлука. Бранити стабилност демократских институција на основама мира, безбједности и слободе.
3. **Знање као носилац развоја.** Промовисати просперитетну, иновативну, конкурентну и еколошки ефикасну економију засновану на знању, која обезбјеђује висок стандард живота и пуну и висококвалитетну запосленост. Промовисати образовање и развијање јавне свијести о одрживом развоју.
4. **Укљученост у друштвене процесе.** Промовисати пуну интеграцију грађана у друштво, подстицати једнаке могућности за свакога, промовисањем људских права, посебно полне равноправности, борбом против свих облика дискриминације, афирмативним мјерама за маргинализоване групе и смањењем сиромаштва. Разлике и поларизацију међу члановима друштва треба сводити на најмању могућу мјеру и стално се борити против социјалне искључености и сиромаштва.
5. **Интегрисање питања животне средине у остале секторске политике.** Промовисати интеграцију економских, социјалних и еколошких приступа и анализа, те подржати коришћење инструмената као што је стратешка процјена животне средине. Подстицати социјални дијалог, друштвено-одговорно пословање и јавно-приватно партнерство.
6. **Принцип предострожности.** Захтијевати очување природне равнотеже у околностима када нема поузданих информација о одређеном проблему. Свака активност мора бити планирана и спроведена на начин да проузрокује најмању могућу промјену у животној средини. У случају могућих и значајних утицаја на животну средину, преду-

зимати превентивне активности, нарочито у ситуацијама угрожавања добробити људи и животиња.

7. **Принцип загађивач/корисник плаћа, укључење трошкова везаних за животну средину у цијену производа.** Интернализовати трошкове везане за животну средину, односно укључити трошкове уништавања животне средине у економске трошкове загађивача/корисника, примјеном принципа загађивач/корисник плаћа. На тај начин се постиже покривање пуне економске цијене у коју улазе трошкови производње, употребе и одлагања производа у току читавог његовог животног циклуса.
8. **Одржива производња и потрошња.** Поштовати уравнотежене одnose у експлоатацији природних ресурса и обезбиједити висок ниво заштите и побољшања квалитета животне средине. Смањити загађење животне средине и промовисати одрживу потрошњу и производњу, тако да економски раст не узрокује пропорционални пораст деградације животне средине.

6. Закључак

У Републици Српској не постоји интегрирани приступ економским, друштвеним и еколошким питањима. Сматрамо како би примјери добре праксе развијенијих европских земаља, као и смјернице међународних институција биле врло корисне у **опредјелјивању** за одрживи развој. Већина европских докумената као најзначајније активности за постизање одрживости наводи економски развој, промоцију социјалне укључености и праведности, очување животне средине и подршку добром управљању.

Такође, у Републици Српској постоји недостатак релевантних вјештина и ресурса за формулирање и провођење оптималне развојне политике. У овом тренутку у условима кризе и ограничених људских, техничких и финансијских ресурса изазови су превелики. Ипак, **Влада** Републике Српске, и поред свих наведених ограничења и мјера које предузима за превазилажење економске кризе, мора приступити изради **стратегије** одрживог развоја која ће уважавати смјернице и примјере добре праксе европских земаља.

Литература:

1. Arrow, K., B. Bolin, R. Costanza, P. Dasgupta, C. Folke, C. S. Holling, B. O. Jansson, S. Levin, K. G. Mäler, C. Perrings i D. Pimentel, 1995, "Economic Growth, Carrying Capacity, and the Environment", *Science*, 268(0), p. 520-521.

2. Asheim, G. B., 1994, "Net National Product as an Indicator of Sustainability", *Scandinavian Journal of Economics*, 96(2), p. 257-265.
3. Ayres, R. U., 1988, "Optimal Investment Policies with Exhaustible - Resources: An Information-based Model", *Journal of Environmental Economics and Management*, 15(4), p. 439-461.
4. Barbier, E. B., 1987, "The Concept of Sustainable Economic Development", *Environmental Conservation*, 14(2), p. 101-110.
5. Common, M. i C. Perrings, 1992, "Towards an Ecological Economics of Sustainability", *Ecological Economics*, 6, p. 7-34.
6. Daly, H. E., 1990, "Toward Some Operational Principles of Sustainable Development", *Ecological Economics*, 2(1), p. 1-6.
7. Faucheux, S. i M. O'Connor, 1998, *Valuation for Sustainable Development: Methods and Policy Applications*, Cheltenham: Edward Elgar.
8. Gray, R.H. (1994) "Corporate Reporting for Sustainable Development: Accounting for Sustainability in 2000 AD." *Environmental Values* 3, 17-45.
9. Gerlagh R. i M. A. Keyzer, 2001, "Sustainability and the Intergenerational Distribution of Natural Resource Entitlements", *Journal of Public Economics*, 79(2), p. 265-428.
10. Jackson, T. and Marx, N (1994) *Measuring Sustainable Development-a Pilot Index 1955-1990*. London and Stockholm, New Economic Foundation and Stockholm Environment Institute.
11. Hamilton, K. i G. Atkinson, 2006, *Wealth, Welfare and Sustainability: Advances in Measuring Sustainable Development*, Northampton, MA: Edward Elgar.
12. Mäler, K. G., 2008, "Sustainable Development and Resilience in Ecosystems", *Environmental Resource Economics*, 38, p. 17-24.
13. Norton, B. G., 2005, *Sustainability: A Philosophy of Adaptive Ecosystem Management*, Chicago, IL: University of Chicago Press. Page, T., 1997, "On the Problem of Achieving Efficiency and Equity, Intergenerationally", *Land Economics*, 73(4), p. 580-596.
14. Porter, M. E. i C. van der Linde, 1995, "Green and Competitive: Ending the Stalemate", *Harvard Business Review*, 73(5), p. 120-134.
15. Solow, R. M., 1993b, "Sustainability: An Economist's Perspective" u R. Dorfman i N. S. Dorfman,., *Selected Readings in Environmental Economics*, p. 179-187, New York, NY: Norton.
16. Stiglitz, J. E., 1974, "Growth with Exhaustible Natural Resources: Efficient and Optimal Growth Paths", *The Review of Economic Studies*, 41, p. 123-137